Sosyal Güvenlik Hukuku

Prof. Dr. H. Fehim Üçışık

ÖTÜKEN

Prof. Dr. Hasan Fehim Üçışık, 06.11.1943 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. 1964 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. 1982 yılında doktor, 1983 yılında yardımcı doçent, 1986 yılında doçent ve 1992 yılında profesör olmuştur. Marmara Üniversitesinde İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalında çalıştığı dönemde Rektör Yardımcılığı, Hukuk Fakültesi Dekanlığı, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Müdürlüğü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Başkanlığı ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdür Yardımcılığı da yapmış, 2001 yılında emekli olmuştur. 1992-1993 ve 2003-2005 yıllarında Sağlık Projesi Koordinatörlüğünde kısmi statülü danışman olarak görev yapmış, bu görevi sırasında 3816 sayılı Yeşil Kart Kanunu ile diğer Sağlık Kanunları ve ilgili mevzuatın hazırlanmasında katkıda bulunmuştur. Ulusal Sağlık Kongrelerinde Sağlık Hukuku Komisyonu Başkanlığı yapmıştır. Spor Şuralarına katılmış, son Şurada Spor Hukuku Komisyonu Başkanlığını yürütmüştür. Çeşitli dönemlerde Kalkınma Planları hazırlıklarında Spor ve Sosyal Güvenlik alanlarındaki İhtisas Komisyonları ve Genel Sağlık Sigortası Alt Komisyonu çalışmalarına katılmıştır. Halen Doğuş Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Yayınlanan kitapları arasında, *Sporda Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 1999), *Ülke Sorunları ve Çözüm Önerileri* (2.basım, İstanbul 2000), *Konut Sorunu ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2006), *Asgari Ücret Tespitinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2011), *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2011), *Emekli Aylıklarında Adalet Sorunu ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2011), *Anayasa Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2011), *Eğitim Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2012), *Ekonomi Hukuku Sorunları ve Çözüm Önerileri,* (İstanbul 2013), *Sosyal Yardımlarda Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2013), *Kamu Yönetiminde Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2013), *Sağlık Hukuku Sorunları ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2013), *Sosyal Güvenlikte Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2013), *Türkiye'de Asgari Ücrete Bakış* (İstanbul 2013), *Asgari Ücret Sorunları ve Yansımaları* (İstanbul 2013), *Sağlık Güvencesi Sorunları ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2013), *İnsan Hakları Sorunları ve Çözüm Önerileri* (İstanbul 2013), *Spor Hukuku* (İstanbul 2011), *Sağlık Hukuku* (3.basım, İstanbul 2012), *Prof. Dr. Güzin Üçışık'la ortak eser olarak Çevre Hukuku* (İstanbul 2013), *İşçi Şirketleri Sorunu* (İstanbul 2014), Vakıf Üniversiteleri Hukuku (İstanbul 2014) bulunmaktadır. Halen Türkiye Gazeteciler Cemiyetince çıkarılan *Bizim Gazete*'de ülke sorunları ile ilgili haftalık yazılar yayınlamaktadır.

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm

Temel Bilgiler

§ 1- Sosyal Güvenliğin Tanımı 17
§ 2- Uluslararası Hukukta Sosyal Güvenlikle İlgili Başlıca Düzenlemeler 19
I- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin Sosyal Güvenlikle İlgili Hükümleri 19
II- Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 Nolu Sözleşme 20
1) Genel Olarak 20
2) Sağlık Yardımları 22
3) Analık Yardımları 23
4) İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Hallerinde Yapılacak Yardımlar 23
5) İşsizlik Yardımları 24
6) Aile Yardımları 25
7) Malullük Yardımları 25
8) Yaşlılık Yardımları 26
9) Ölüm Yardımları 27
10) Dönemsel Ödemelerde Uygulanacak Normlar 28
11) Ortak Hükümler 31
§ 3- Ülkemizde Sosyal Güvenliğin Gelişimi 32
I) 1920-1949 Dönemi 32
II) 1950-1981 Dönemi 37
III) 1982 Anayasası Dönemi 41
§ 4- 1982 Anayasasının Sosyal Güvenlikle İlgili Düzenlemeleri 46

İkinci Bölüm

Primsiz Sosyal Güvenlik

§ 5- Teşkilat ve Görevleri 51
I- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 51
1) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Yapısı 51
2) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Görevleri 52
a) Genel Olarak 52
b) Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Başlıca Görevleri 54
c) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Görevleri 54
ç) Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Görevleri 55
d) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Görevleri 55
e) Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün Görevleri 56
f) Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesinin Görevleri 57
3) Sosyal Yardımlar Bilgi Sistemi Veri Tabanı 57
II- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu ve Görevleri 58
§ 6- Sosyal Hizmetler 59
I- Genel Olarak 59
II- Sosyal Hizmetlere İlişkin Genel Esaslar 62
III- Engellilere Yönelik Hizmetlere İlişkin Genel Esaslar 64
IV- Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara İlişkin Genel Esaslar 65
V- Sosyal Hizmetlerle İlgili Müeyyideler 69

§ 7- Sosyal Yardımlar 71
I- Genel Olarak 71
II- Geçim Yardımları 78
1- Fakru Zaruret İçinde Bulunan Vatandaşlara Yardım 78
2- Harp ve Vazife Şehitlerinin Dul ve Yetimleri İle Malul ve Gazilere Yardım 83
a) 1005 Sayılı Kanundaki Düzenleme 83
b) 2330 Sayılı Kanundaki Düzenleme 84
c) 3713 Sayılı Kanundaki Düzenleme 87
3- Türk Vatanına Üstün Başarı ve Gayretle Hizmet Etmiş Olanlara Yardım 94
a- 3292 Sayılı Kanundaki Düzenleme 94
b) 5774 Sayılı Kanundaki Düzenleme 95
aa) Genel Olarak 95
bb) Sporcu Şeref Aylığı 96
cc) Aile Fertlerine Aylık Bağlanması 97
4- Evlenme Yardımı 98
5- Doğum Yardımı 99
6- Yaşlı ve Engellilere Yardım 100
a) Aylık Bağlanması 100
b) Aylıkların Başlangıcı, Kesilmesi ve Geri Alınması 102
III- Eğitim Yardımları 103
1- Genel Olarak 103
2- Yükseköğrenim Öğrencilerine Yardım 104
3- Özel Öğretim Kurumları Öğrencilerine Yardım 108
IV- Konut Yardımları 109

Üçüncü Bölüm
Zorunlu Primli Sosyal Güvenlik

§ 8- Teşkilat ve Görevleri 117
I- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 117
1- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Sosyal Güvenlikle İlgili Teşkilatı 117
2- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Sosyal Güvenlik Alanındaki Görevleri 118
a) Genel Olarak 118
b) Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Görevleri 119
c) İşçi Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğünün Görevleri 119
II- Sosyal Güvenlik Kurumu 120
1- Genel Olarak 120
2- Genel Kurul 125
a) Yapısı 125
b) Görevleri ve Çalışma Esasları 126
3- Yönetim Kurulu 127
a) Yapısı 127
b) Görevleri ve Çalışma Esasları 128
4- Ana Hizmet Birimleri ve Başlıca Görevleri 129
a) Ana Hizmet Birimleri 129
b) Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Görevleri 129
c) Sigorta Primleri Genel Müdürlüğünün Görevleri 129
ç) Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürlüğünün Görevleri 130

d) Hizmet Sunumu Genel Müdürlüğünün Görevleri 130
e) Aktüerya ve Fon Yönetimi Daire Başkanlığının Görevleri 131
5- Kuruma İlişkin Mali Düzenlemeler 131
a) Genel Olarak 131
b) Kurumun Finansal Hedeflerinin Belirlenmesi ve İzlenmesi 132
c) Kurumun Gelirleri ve Giderleri 132
ç) Kurumun Taşınmaz Edinmesi, Mal Varlıklarının ve Gayrımaddi Haklarının Hukuki Durumu 134
d) Kurum Alacaklarında Zamanaşımı 136
6- Kurumun İşlem, Kayıt Esasları ve Fatura İncelemeleri 137
a) Yazışma, Evrak, Bilgi Arşivleme Esasları 137
b) Fatura ve Benzeri Belgelerin İncelenmesi 139
aa) Örnekleme Yoluyla İnceleme 139
bb) Elektronik Ortamda İnceleme ve Saklama 140
7- Kurumun Denetleme ve Kontrol Yetkisi 141
III- Sosyal Güvenlik Yüksek Danışma Kurulu 146
IV- Sosyal Sigorta Yüksek Sağlık Kurulu 147
V- Türkiye İş Kurumu 148
1- Genel Olarak 148
2- Yönetim Kurulunun Yapısı ve Görevleri 149
3- İşsizlik Sigortası İle İlgili Dairelerin Görevleri 150
VI- Amele Birliği 151
VII- Ordu Yardımlaşma Kurumu 152
1- Genel Olarak 152
2- Temsilciler Kurulu 153
3- Genel Kurul 154
4- Yönetim Kurulu 155
§ 9- Zorunlu Asli Sosyal Sigortalar 157
I- 5510 Sayılı Kanunda Düzenlenen Sigortalar 157
1- Genel Olarak 157
2- Tanımlar 161
3- Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Kolları Açısından Sigortalı Sayılanlar ve Sigortalı Sayılmayanlar 165
a) Sigortalı Sayılanlar 165
b) Bazı Sigorta Kolları Açısından Sigortalı Sayılanlar 168
aa) Ev Hizmetlerinde Sınırlı Süreyle Çalışanlar 168
bb) Hükümlü ve Tutuklular 169
cc) Öğrenciler 170
çç) Harp ve Vazife Malulleri 170
dd) Meslek Eğitimine Katılan Kursiyerler 171
ee) Sosyal Güvenlik Sözleşmesi Yapılmamış Ülkelere Götürülenler 171
ff) Şehiriçi Ulaşımda ve Sanat Kollarında Kısmi Süreli Çalışanlar 171
c) Sigortalı Sayılmayanlar 173
4) Kısa ve Uzun Vadeli Sigortalılığın Başlaması ve Sona Ermesi 175
a) Sigortalılığın Başlaması 175
b) Sigortalılığın Sona Ermesi 176
5- Kısa ve Uzun Vadeli Sigortalılar ve İşyerleriyle İlgili Bildirim Yükümlülükleri 178
a) Sigortalılara İlişkin Bildirimler ve Tescil 178

b) İşyerinin Bildirilmesi, Devri, İntikali ve Nakli 180
6- Genel Sağlık Sigortasının Kişi Yönünden Kapsamı 181
7- Genel Sağlık Sigortalılığının Başlangıcı, Bildirimi ve Tescili....186
8- İş Sözleşmesiyle veya Bağımsız Çalışanlar İçin Kısa Vadeli Sigortalar 189
a) İş Kazası, Meslek Hastalığı, Hastalık ve Analık Halleri....189
aa) İş Kazası....189
bb) Meslek Hastalığı....190
cc) Hastalık ve Analık 192
b) Kısa Vadeli Sigortalardan Sağlanan Haklar 192
aa) Genel Olarak....192
bb) Geçici İş Göremezlik Ödeneği....195
cc) Sürekli İş Göremezlik Geliri 197
çç) Ölüm Halinde Hak Sahiplerine Gelir Bağlanması....199
c) İş Kazası, Meslek Hastalığı ve Hastalık Hallerinde İşverenin ve Üçüncü Kişilerin Sorumluluğu 200
ç) Sigortalının Tedavi Süresinin Uzamasına veya İş Göremezliğinin Artmasına Sebebiyet Vermesi 203
9- Uzun Vadeli Sigortalar....204
a) Malullük Sigortası 204
aa) Malul Sayılma 204
bb) Malullük Aylığı....205
b) Yaşlılık Sigortası....208
aa) Genel Olarak....208
bb) Yaşlılık Aylığı 211
c) Ölüm Sigortası 218
aa) Genel Olarak 218
bb) Ölüm Aylığı 221
ç) Uzun Vadeli Sigortalara İlişkin Ortak Düzenlemeler 224
aa) Sigortalılık Süresine İlişkin Genel Düzenlemeler....224
bb) Fiilî Hizmet Süresi Zammı....225
cc) Borçlanılabilecek Süreler 226
aaa) 5510 Sayılı Kanuna Göre Borçlanılabilecek Süreler 226
bbb) Yurt Dışında Bulunan Vatandaşlara İlişkin 3201 Sayılı Kanuna Göre Borçlanılabilecek Süreler 228
çç) Bildirim 230
dd) Üçüncü Kişinin Sorumluluğu....231
d) Kamu Görevlilerine İlişkin Özel Düzenlemeler....231
aa) Cumhurbaşkanlığı, Bakanlık ve Milletvekilliği Yapmış Olanlara ve Hak Sahiplerine Aylık Bağlanması....231
bb) Bazı Kamu Görevlilerine Yaşlılık Aylığı Bağlanması 233
cc) Bazı Kamu Görevlilerinin Prime Esas Kazançları ve Primlerine İlişkin Düzenleme....234
çç) İtibarî Hizmet Süreleri ve Primleri 236
dd) Emekliye Sevk Onayları 237
ee) Vazife Malullüğü ve Harp Malullüğü 237
aaa) Vazife Malulü Sayılma 237
bbb) Harp Malulü Sayılma 238
ccc) Bildirim Yükümlülüğü....239

çççç) Aylıkların Bağlanması ve Kesilmesi 239
10- Kısa ve Uzun Vadeli Sigortalara İlişkin Ortak Hükümler 242
a) Sigortalılık Hallerinin Birleşmesi 242
b) Aylık ve Gelirlerin Birleşmesi 244
c) Gelir ve Aylıkların Alt Sınırları 245
ç) Gelir ve Aylıkların Ödenmesi, Yükseltilmesi ve Düzeltilmesi 246
d) Kontrol Muayenesi 246
e) Gelir ve Aylıkların Bağlanmayacağı ve Geri Alınacağı Haller 248
f) Yaşa İlişkin Esaslar 249
g) Zamanaşımı ve Hakkın Düşmesi 249
11- Genel Sağlık Sigortası 250
a) Genel Olarak 250
b) Finansmanı Sağlanan Hizmetler 253
aa) Genel Olarak 253
bb) Yurt Dışında Tedavi 257
c) Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Şartları 260
aa) Genel Olarak 260
bb) Katılım Payı Ödenmesi 264
ç) Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması ve Bedellerinin Ödenmesi 267
d) İşverenin, Genel Sağlık Sigortalısının ve Üçüncü Kişilerin Sorumluluğu 272
12- Primlere İlişkin Düzenlemeler 273
a) Genel Olarak 273
b) Prime Esas Kazançlar ve Sınırları 274
aa) Prime Esas Kazançlar 274
aaa) İş Sözleşmesiyle Çalışanlar Yönünden 274
bbb) Bağımsız Çalışanlar Yönünden 277
ccc) Kamu Görevlileri Yönünden 277
çççç) Yalnızca Genel Sağlık Sigortasına Tabi Olanlar Yönünden 280
bb) Prime Esas Kazanç Sınırları 280
c) Prim Oranları ve Devlet Katkısı 281
ç) Primleri Ödeme Yükümlüleri 286
d) Prim Belgeleri ve Kayıtlar 287
e) Asgari İşçilik Uygulaması ve Uzlaşma 290
f) Primlerin Ödenmesi 292
g) Primlerin Ödenmesini Sağlamaya Yönelik Yükümlülükler 297
ğ) Yanlış ve Yersiz Alınan Primlerin İadesi 298
13- Yersiz Ödemelerin Geri Alınması 298
14- Kurumca Verilecek İdarî Para Cezaları ve Diğer İdari Yaptırımlar 299
II- İşsizlik Sigortası 306
1- Genel Olarak 306
2- İşsizlik Sigortası Fonu 310
a) Genel Olarak 310
b) Fonun Gelir ve Giderleri 311
c) Ücret Garanti Fonu 312
3- İşsizlik Sigortası Primleri 312
4- İşsizlik Sigortası Yardımları 316
a) Genel Olarak 316
b) İşsizlik Ödeneği 316

aa) Genel Olarak 316
bb) İşsizlik Ödeneğine Hak Kazanma Şartları 319
cc) İşsizlik Ödeneğinin Kesilmesi ve Durdurulması 320
c) Kısa Çalışma Ödeneği 320
ç) Belirli Hallerde Üç Aylık Ücret Alacağının Karşılanması 321
§ 10- Ordu Yardımlaşma Kurumunun Yardımları 322
I- Genel Olarak 322
II- Emeklilik Ödemesi ve Emeklilik Maaşı 325
III- Ölüm Yardımı 326
IV- Malullük Yardımı 327
V- Ortak Düzenlemeler 328

Dördüncü Bölüm
İsteğe Bağlı Primli Sosyal Güvenlik

§ 11- Zorunlu Asli Sosyal Sigortalara İsteğe Bağlı Katılım 333
I- Genel Olarak 333
II- Tarım veya Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Olarak Çalışanların Sigortalılığı 335
III- Eski Milletvekillerinin İsteğe Bağlı Sigortalılığı 336
§ 12- İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN) 339
§ 13- Polis Bakım ve Yardım Sandığı (POLSAN) 340
§ 14- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi 342
I- Genel Olarak 342
II- Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu 345
III- Emeklilik Şirketleri 345
1- Emeklilik Şirketlerinin Kuruluşu 345
2- Emeklilik Şirketlerinin Yapısı 347
3- Emeklilik Şirketlerinin Anasözleşme Değişiklikleri, Hisse ve Malvarlıklarının Devri ve Şirket Birleşmeleri 348
4- Emeklilik Şirketlerinin Sorumlulukları 348
5- Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyesine İlişkin Özel Tedbirler ve Yaptırımlar 349
IV- Bireysel Emeklilik Aracıları 350
V- Emeklilik Sözleşmesi 351
1- Genel Olarak 351
2- Katılımcıların ve Şirketlerin Hak ve Yükümlülükleri 351
a) Genel Olarak 351
b) Emekli Olma ve Emeklilik Seçenekleri 352
c) Giriş Aidatı, Yönetim ve Fon İşletim Giderleri 354
VI- Emeklilik Yatırım Fonuna İlişkin Düzenlemeler 354
1- Genel Olarak 354
2- Fon Malvarlığına ve Fon Portföyüne İlişkin Esaslar 355
VII- Denetim 356
VIII- Devlet Katkısı 356
IX- İdari Yaptırımlar 358
X- Ceza Sorumluluğu 359

ÖNSÖZ

Bu yayınımızda, ülkemizdeki primli ve primsiz sosyal güvenlik mevzuatının, anahatlarıyla ve olabildiğince, uygulamaya ilişkin, yararlanan kişi sayısı, yapılan yardım miktarı gibi, sayısal bilgilerle birlikte ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu yayında belirtilen kişisel görüşlerimizin büyük çoğunluğu, primli ve primsiz sosyal güvenlik hukukunun çeşitli konularına ilişkin olarak 1980'li yıllardan itibaren çeşitli vesilelerle ve Türkiye Gazeteciler Cemiyetinin çıkardığı Bizim Gazetedeki haftalık yazılarımızda ortaya konmuş ve hala güncel olan değerlendirme ve önerilerimizdir. Böylece, çok sayıda yayında dağınık olarak yeralan görüşlerimiz, sosyal güvenliği bütünüyle konu edinen bir çalışma içinde topluca ilgili kamuoyuna sunulmuş olmaktadır.

Çalışmamızın basıma hazırlanması aşamasındaki desteği nedeniyle Ülkü Ayaz'a ve başta Fatma Konal ve Zafer Yılmaz olmak üzere, basımı kısa sürede özenle gerçekleştiren Ötüken Neşriyat A.Ş. yetkili ve çalışanlarına teşekkür eder, yayınımızın ilgilenenlere yararlı olmasını dileriz.

Prof. Dr. H. Fehim Üçışık

26 Haziran 2015
Doğuş Üniversitesi, İstanbul

Kısaltmalar

C	:	Cilt
D	:	Dönem
E.	:	Esas
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
HGK	:	Hukuk Genel Kurulu
İLKSAN	:	İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
K.	:	Karar
m.	:	Madde
MMTD	:	Millet Meclisi Tutanak Dergisi
OYAK	:	Ordu Yardımlaşma Kurumu
POLSAN	:	Polis Bakım ve Yardım Sandığı
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
SSK	:	Sosyal Sigortalar Kurumu
T	:	Toplantı
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TOKİ	:	Toplu Konut İdaresi
TÜFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
vd.	:	ve devamı

Birinci Bölüm
Temel Bilgiler

§ 1- Sosyal Güvenliğin Tanımı

Uluslararası Çalışma Örgütünün 1944 Philadelphia Konferansında yapılan tanımlamaya göre, sosyal güvenlik, halkın, hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksun kalma durumunda düşeceği yoksulluğa karşı ve çocuk sayısının artması ile analık hallerinde korunmasına ilişkin alınması gereken tedbirler sistemidir[1].

Uluslararası Çalışma Örgütünce yapılan başka bir tanıma göre, sosyal güvenlik, toplumun kendi üyelerine bir takım kamusal tedbirlerle, hastalık, hamilelik, iş kazası, işsizlik, hastalık, yaşlılık ve ölümden kaynaklanan ekonomik ve sosyal zorluklara karşı sağladığı koruma, tıbbi bakım tedariki ve çocuklu ailelerin desteklenmesidir[2].

Bir tanıma göre, sosyal güvenlik, hastalık, kaza, analık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, ölüm ve çocuk yetiştirme gibi sosyal risklerin yol açabilecekleri gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilere güvence verilmesidir[3].

Tunçomağ'a göre, sosyal güvenlik, kişileri, gelirleri ne olursa olsun, toplum kendilerine özel bir önem bağladığı için "sosyal" denilen, belli sayıdaki tehlikeler karşısında güvence sağlama görevine sahip kurum veya kurumlar topluluğudur[4].

Şakar'a göre, sosyal güvenlik, gelirleri ne olursa olsun, ülkede yaşayan herkesin, toplum huzurunu ve refahını bozan sosyal tehlikelerin verdiği zararlardan, bir "insan hakkı" ve esas itibarıyla bir "Devlet görevi" olarak, primli ve/veya primsiz rejimlerin kullanılması suretiyle kurtarılmasını amaçlayan bir sistemdir[5].

---

1 Tuncay/Ekmekçi, s.2.

2 Korkusuz/Uğur, s. 5 ve orada gösterilen kaynaklar.

3 Dilik, s.10, Korkusuz/Uğur, s. 5.

4 Tunçomağ, s.5.

5 Şakar, s.6.

Bizce, sosyal güvenlik konusunda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin çeşitli hükümlerinden de yararlanılarak şöyle bir tanım yapılabilir: Sosyal güvenlik, kişilere, insan şeref ve haysiyetine uygun yaşayış seviyesi için gerekli ve yeterli mali imkânlardan yoksun kaldıkları işsizlik, hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık gibi kanunla düzenlenen belirli hallerde, kanunda hak olarak öngörülen karşılıksız, katkı karşılığı veya ödünç şeklindeki desteklerin kamu kurum ve kuruluşlarınca sağlanmasıdır.

§ 2- Uluslararası Hukukta Sosyal Güvenlikle İlgili Başlıca Düzenlemeler

I- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin Sosyal Güvenlikle İlgili Hükümleri

10.12.1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul ve ilan edilen ve Türkiye'nin 06.04.1949 tarih ve 9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onayladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin önsözünde, insan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevkeden vahşiliklere sebep olmuş bulunduğu, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının en yüksek amaç olduğu belirtilmektedir. Anılan Bildirgede yoksulluktan kurtulma ile ilgili olarak çeşitli hükümler bulunmaktadır.

Anılan Bildirgeye göre, her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibariyle, sosyal güvenliğe; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve milletlerarası işbirliği yoluyla ve her Devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır (m.22).

Her erkek ve kadının evlenme ve aile kurma hakkı vardır; aile, toplumun tabii ve temel unsurudur ve toplum ve Devlet tarafından korunma hakkını haizdir (m.16). Her şahsın işsizlikten korunmaya hakkı vardır (m.23/I). Çalışan her kimsenin, kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır (m.23/III). Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görme hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar (m.25). Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır; hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safha-

larında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yükseköğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır (m.26/I).

Anılan Bildirgenin sosyal güvenlik tanımının unsurlarını belirtir nitelikteki düzenlemesine göre, her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkanlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır (m.26/I).

Görüldüğü üzere bu Bildirgeye göre, hiçbir ayırım olmaksızın herkesin sosyal güvenlik hakkından yararlandırılması gerekmektedir.

II- Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 Nolu Sözleşme

1) Genel Olarak

Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Genel Konferansının 28.06.1952 tarihinde Cenevre'de kabul ettiği 1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesinde dokuz halde yapılacak yardımlar düzenlenmiştir. Bu yardımlar, iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, işsizlik ve aile yardımlarıdır. Bu Sözleşmeyi Türkiye, 29.07.1971 tarih ve 1451 sayılı Kanunla, hastalık ödeneklerine, ihtiyarlık yardımlarına, iş kazalarıyla meslek hastalıkları halinde yapılacak yardımlara, malullük yardımlarına ve ölüm yardımlarına ilişkin yükümlülükleri tümüyle, sağlık yardımlarına ilişkin yükümlülükleri, en az 20 kişi çalıştıran sanayi işyerlerindeki işçi ve müstahdemlerin yüzde ellisinden az olmamak üzere mevzuatla belirlenen kategorilerdeki işçi ve müstahdemler, karıları ve çocukları (m.9/d) ile sınırlı olmak üzere, analık yardımlarıyla ilgili yükümlülükleri ise en az 20 kişi çalıştıran sanayi işyerlerindeki işçi ve müstahdemlerin yüzde ellisinden az olmamak üzere mevzuatla belirlenen kategorilerdeki kadınlar ile bu kategorilerdeki erkeklerin karıları (m.48/c) ile sınırlı olmak üzere, geçici istisna hükümleri (m.3) çerçevesinde onaylamış ve bu sözleşmeye ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 15.10.1974 tarihinde yayımlanmıştır.

Bu sözleşme açısından, "karı" tabiri, geçimi koca tarafından sağlanan karıyı, "dul kadın" tabiri, kocasının ölümü tarihinde geçimi kocası tarafından sağlanan kadını, "çocuk" tabiri, mevzuatla belirlenen şekle göre, öğrenim yü-

kümlülüğünün sona erdiği yaşın altında veya 15 yaşını doldurmamış olan çocuğu ifade eder (m.1/I).

Yabancı uyruklu mukimler vatandaşlarla aynı haklara sahip olurlar; ancak, mevzuat, tamamı veya önemli bir kısmı kamu fonlarından karşılanan yardımlar ya da yardım kısımları ile geçici dönem yardımlarına ilişkin olarak, yabancılar ve ülke uyruğunda olmakla beraber ülke dışında doğmuş olanlar hakkında özel hükümler içerebilir (m.68/I).

İşçi ve müstahdemlere uygulanan primli sosyal güvenlik sistemlerinde, Sözleşmenin ilgili bölümündeki yükümlülükleri kabul etmiş bulunan diğer bir üye Devletin uyruğunda olan koruma kapsamındaki kimseler, anılan bölüm hükümlerinin uygulanmasında vatandaşlarla ayni haklara sahip olurlar; şu kadar ki, bu uygulama karşılıklılık esasını öngören iki veya çok taraflı anlaşmaların yapılmış olması şartına bağlanabilir (m.68/II).

Sözleşme gereğince sağlanan yardımlarla bu yardımların ifası için gerekli idare giderleri, dar gelirli kimseleri ağır bir yük altında bırakmayacak şekilde ve Üye Devletin ve koruma kapsamındaki kimseler kategorilerinin ekonomik durumları da nazara alınmak suretiyle, prim veya vergi ile yahut bu yolların her ikisini mezceden bir usulle kollektif olarak finanse edilir (m.71/I).

Koruma kapsamındakilerden alınacak sigorta primleri işçi ve hizmetlilerle bunların karı ve çocuklarına yapılacak yardımlara ayrılan kaynakların yüzde ellisini aşamaz. Bu şartın yerine getirilmiş olup olmadığının belirlenmesinde, aile yardımları ve şayet ayrı bir kol olarak uygulanmakta ise iş kazaları ve meslek hastalıkları yardımları dışında, Sözleşme gereğince sağlanacak yardımlar bütün olarak nazara alınır (m.71/II).

Yardımların yerine getirilmesi görevi, parlamentoya karşı sorumlu bir Devlet dairesine veya usul ve nizamları kamu mercileri tarafından belirlenmiş bir kuruma tevdi edilmediği takdirde, koruma kapsamındaki kimselerin temsilcileri, doğrudan doğruya veya mevzuatta öngörülen şekilde istişari yetkiyle yönetime katılabilirler. İşverenlerle kamu mercileri temsilcilerinin yönetime katılmaları da öngörülebilir (m.72/I).

Bu Sözleşmeyi onaylayan her Devlet, Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Ana Statüsü (m.22) gereğince anılan Teşkilata vermekle yükümlü olduğu yıllık raporda, Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin bilgilere yer verir (m.76).

102 sayılı Sözleşme denizcilerle deniz balıkçıları hakkında uygulanmaz; bu kişiler ile ilgili olarak Çalışma Teşkilatı Genel Konferansınca kabul edilen Denizcilerin Sosyal Güvenliği Hakkında 1946 Sözleşmesi ile Denizcilerin İhtiyarlık Aylıkları Hakkında 1946 Sözleşmesindeki düzenlemeler geçerlidir (m.77/I).

Ülkemizde sosyal güvenlik, çeşitli yönlerden, 1952 yılında kabul edilen Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 nolu Sözleşmede öngörülen düzeyin hayli ilerisinde bulunmaktadır. Bize göre, başlıca sorun, sosyal yardımların her ihtiyaç duyana ulaştırılamamış olmasıdır. Bu Sözleşmede dikkat çekEn bir husus, dul kadınların kocasının ölümü tarihinde geçimi kocası tarafından sağlanan kadın şeklinde tanımlanmış olmasıdır.

2) Sağlık Yardımları

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, sağlık yardımları, sebebi ne olursa olsun hastalık hali ile gebelik ve doğum ile ilgili hallerde yapılır (m.8).

Hastalık halindeki sağlık yardımları en az şunları kapsar:

a) Evde yapılacak muayeneler dahil olmak üzere, pratisyen hekimler tarafından yapılacak muayene ve tedaviler,

b) Uzman hekimler tarafından, hastanelerde yatırılarak veya ayakta yapılacak muayene ve tedaviler ile hastane dışında sağlanabilecek tedaviler,

c) Hekim reçetesiyle lüzum gösterilen ilaçların temini,

ç) Lüzumu halinde, hastaneye yatırma (m.10/I, a).

Gebelik, doğum ve bunlardan ileri gelen hastalık ve arıza hallerinde, en az, doğumdan önce, doğum esnasında ve doğumdan sonra, bir hekim veya diplomalı ebe tarafından muayene ve tedaviler ve lüzumu halinde, hastaneye yatırma yardımları sağlanır (m.10/I, b).

Yardımdan faydalananlar veya bunların aile reisleri, hastalık halinde yapılacak sağlık yardımı masraflarına, ağır bir yük teşkil etmeyecek şekilde iştirak ettirilebilir (m.10/II).

Sağlık yardımları, korunan kimsenin sağlığını koruma, çalışma gücünü iade ve şahsi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetini artırma amacına yöneliktir (m.10/III).

Sağlık yardımları, suiistimali önlemek için lüzumlu sayılabilecek asgari bir prim ödeme veya çalışma süresini tamamlamış olan sigortalılara ve bunların hak sahibi kimselerine yapılır (m.11).

Sağlık yardımları, kural olarak, vak'anın devamı süresince sağlanır; hastalık halinde her vaka için yardım süresi 26 haftayla sınırlandırılabilir; ancak, hastalık ödeneği verilmesine devam edildiği sürece sağlık yardımları durdurulamaz ve uzun tedaviyi gerektirdiği mevzuatla kabul edilen hastalıklarda sürenin uzatılması öngörülür (m.12/I).

Hastalık halinde geçici işgöremezlik ödeneği yardımı, suiistimali önlemek için lüzumlu sayılabilecek bir prim ödeme veya çalışma süresini tamamlamış olan kimselere verilir (m.17).

Geçici işgöremezlik ödeneği, vakanın devamı süresince sağlanır; ancak ödeme süresi her hastalık vakası için 26 haftayla sınırlanabilir ve ilk üç gün için ödenek verilmeyebilir (m.18/I).

3) Analık Yardımları

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, analık yardımları, gebelik, doğum ve bunlarla ilgili hallerde ve bu sebeplerden dolayı kazancın geçici olarak durması halinde yapılır (m.47).

Gebelik, doğum ve bunlardan ileri gelen hastalık ve arıza hallerinde, en az şu sağlık yardımları yapılır:

a) Doğumdan önce ve doğum esnasında ve doğumdan sonra hekim veya diplomalı ebe tarafından yapılan muayene ve tedaviler,

b) Gereken hallerde bir hastaneye yatırma (m.49/I, II).

Belirtilen sağlık yardımları, korunan kadının sağlığını, çalışma gücünü ve kişisel ihtiyaçlarını görebilme kabiliyetini korumaya, tekrar kazandırmaya veya artırmaya yöneliktir (m.49/III).

Gebelik, doğum ve bunlardan ileri gelen hastalık ve arızalar sonucu iş göremezlik hallerinde dönemsel ödemeler yapılır. Bu ödemelerin miktarı vak'anın devam ettiği süre içinde değişebilir (m.50).

Analık yardımlarının yapılması için, suiistimali önlemek amacıyla, belirli bir prim ödeme gün sayısı veya çalışma süresinin tamamlanmış olması öngörülebilir (m.51).

Analık yardımları, yardımı gerektiren vakanın devamı süresince sağlanır; ancak, dönemsel ödemeler 12 haftayla sınırlanabilir (m.52).

4) İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Hallerinde Yapılacak Yardımlar

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, iş kazası veya mevzuatın kabul ettiği meslek hastalığı dolayısıyla,

a) Hastalık halinde sağlık yardımları yapılır.

b) Geçici işgöremezlik hallerinde ödenek verilir.

c) Kazanma gücünün tamamının veya belirli bir oranı aşan kısmının kaybı veya bu kayba tekabül eden bir beden noksanlığı halinde sürekli işgöremezlik geliri bağlanır.

ç) Ölüm halinde, dul kadının ve çocukların geçim imkânlarının kaybolması dolayısıyla gelir bağlanır. Dul kadının yardıma hak kazanması, kendi geçimini sağlayamayacağının kabul edilmesi şartına bağlanabilir (m.32).

Kazanma gücünün bir kısmının sürekli olarak kaybedilmesi veya bu kayba tekabül eden bir beden noksanlığı meydana gelmesi halinde, çalışma gücünün tamamının kaybı veya buna tekabül eden beden noksanlığı hali için öngörülen miktarın uygun bir oranı üzerinden tespit edilecek miktar, kural olarak, dönemsel ödemeler şeklinde verilir (m.36/II). Bu dönemsel ödemeler, iş göremezlik derecesinin cüz'i olması veya yetkili mercilerin sermayenin iyi kullanılacağından emin bulunmaları halinde sermayeye çevrilerek toptan ödeme yapılabilir (m.36/III).

Yardımlar, yardımı gerektiren halin devamı süresince sağlanır; ancak, geçici iş göremezlik ödeneği, her iş göremezlik vak'asında ilk üç gün için verilmeyebilir (m.38).

5) İşsizlik Yardımları

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, işsizlik yardımları, çalışmaya muktedir ve iş almaya hazır bulunan bir kimsenin, uygun bir iş bulma imkânsızlığı sebebiyle geçici olarak, kazanç sağlayamaması halinde yapılır (m.20).

İşsizlik ödenekleri, suiistimali önlemek için lüzumlu sayılabilecek bir prim ödeme veya çalışma süresini tamamlamış olan kimselere verilir (m.23).

İşsizlik ödeneği, kural olarak, olayın devamı süresince sağlanır; ancak, yardım süresi, işçi ve müstahdem kategorilerinin koruma kapsamında olması halinde 12 aylık bir dönem içinde 13 hafta, olay esnasındaki geçim kaynakları kanunla belirlenen hadleri aşmayan bütün mukimlerin kapsamda olması halinde 12 aylık bir dönem içinde 26 hafta şeklinde sınırlanabilir (m.24/I).

Her işsizlik olayında ilk 7 gün için yardım yapılmayabilir; ancak, mevzuatla belirlenen bir süreyi aşmayan geçici çalışma günlerinden önceki ve sonraki işsizlik günleri aynı olayın devamı sayılır (m.24/III).

6) Aile Yardımları

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, aile yardımı çocukların geçimini sağlamak üzere yapılır (m.40).

Aile yardımları, belirli bir süre içinde 3 aylık prim ödeme veya çalışma yahut bir senelik ikamet şartlarından birini yerine getiren koruma kapsamındaki kimseye dönemsel ödemeler yapılması veya çocuklara yiyecek, giyecek, mesken, tatil geçirme yerleri hususlarında veya ev idaresinde yardım sağlanması yahut bu ödeme ve yardımların birleştirilmesi şeklinde olabilir (m.42, m.43).

Aile yardımların tutarı, bir erkek işçinin ücretinin (m.66) % 3'ü ile korunan kimselerin çocukları sayısının çarpımı veya bu ücretin % 1.5'u ile bütün mukimlerin çocukları sayısının çarpımı kadar olmalıdır (m.44).

Aile yardımı, dönemsel ödemeler şeklinde ve yardımı gerektiren halin devamı süresince yapılır (m.45).

Aile yardımlarının amacı, bireylerin biraraya gelip aile oluşturmaları ve çocuk sahibi olmalarıyla aile bireyleri sayısının ve çocukların bakım ve eğitim giderlerinin artması dolayısıyla uğranılan gelir kaybının karşılanmasıdır[6].

Türkiye Sözleşmenin aile yardımlarına ilişkin hükümlerini onay kapsamı dışında tutmuştur. Şakar'a göre, ülkemizde, genel olarak gelir seviyesi düşük ve ailelerde ortalama çocuk sayısı fazla olduğundan, daha iyi bakılıp eğitilmiş bir nesil yetiştirilmesi için çocuk ödeneklerine duyulan ihtiyaç, gelişmiş batılı ülkelere göre daha şiddetle kendini hissettirmektedir. Sosyal açıdan bakıldığında, sosyal güvenlik sistemimizin bu riski de kapsaması gerekir. Toplu sözleşmelerle işçilerin elde ettiği ve ayrıca Devlet memurlarına ödenen aile ve çocuk yardımları, hem sembolik düzeydedir, hem de sosyal güvenlik programlarıyla ilgili değildir. Türkiye, kendi gençliğinin sağlığı ve eğitimi için, biran önce bu sigorta kolunu kurmalıdır[7].

Bizce, aile yardımları, ayrı bir sigorta kolu kurulmaksızın aileyi esas alan genel sosyal yardımlar çerçevesinde yapılmalıdır.

7) Malullük Yardımları

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, malullük yardımları, mesleki bir faaliyet icra edebilme gücünün mevzuatla belirlenen bir

6 Tuncay/Ekmekçi, s.131.

7 Şakar, s.301-302.

derecede ve muhtemelen sürekli olarak kaybedilmesi veya hastalık ödeneğinin kesildiği tarihte iş göremezliğin devam etmesi hallerinde yapılır (m.54).

Malullük yardımı, dönemsel ödemeler şeklinde yapılır (m.56).

Malullük yardımı, 15 yıllık bir prim ödeme veya çalışma süresinin yahut 10 senelik ikamet süresinin tamamlanması halinde ve çalışanların tümü koruma kapsamına alınmış ise, üç yıllık prim ödeme süresinin tamamlanması ve çalışma döneminde, kendi adına yıllık ortalama olarak, mevzuatla belirlenmiş gün sayısı kadar prim ödenmesi halinde yapılır. Yardımın yapılması asgari bir prim ödeme veya çalışma süresinin tamamlanmış olması şartına bağlı olduğu takdirde 5 yıllık bir prim ödeme veya çalışma süresini tamamlamış olanlara, çalışanların tümü koruma kapsamına alınmış ise üç yıllık bir prim ödeme süresini tamamlayan ve çalışma döneminde kendi adına her yıl için ortalama olarak, mevzuatta belirtilen ortalamanın yarısı kadar gün prim ödenmiş olan kimselere indirimli yardım yapılır. Prim ödeme veya çalışma süresi 5 yıldan fazla, fakat 15 yıldan az olan hallerde orantılı bir indirim yapılabilir (m.57).

Malullük yardımı, malullük halinin devamı süresince veya yaşlılık yardımı yapılmasına başlanmasına kadar yapılır (m.58).

8) Yaşlılık Yardımları

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, yaşlılık yardımları, mevzuatla belirlenen bir yaşın üstündekilere yapılır (m.26/I) Bu yaş haddi 65'den yukarı olmamalıdır; ancak, ülkedeki yaşlı kimselerin çalışma güçleri gözönünde bulundurulmak suretiyle, yetkili merciler tarafından daha yüksek bir yaş haddi de tespit edilebilir (m.26/II).

Yardıma hak kazanan kimsenin mevzuatta belirtilen ücretli işlerde çalışması halinde yardımın durdurulması öngörülebilir veya primli sosyal güvenlik sistemlerinde hak sahibinin kazancının, primsiz sosyal güvenlik sistemlerinde ise hak sahibinin kazancının ya da diğer geçim kaynaklarının veya bunların toplamının belirli bir haddi aşması halinde yardımlarda indirim yapılabilir (m.26/III).

Yaşlılık yardımı, kural olarak 30 yıllık bir prim ödeme ya da çalışma süresi veya 20 yıllık ikamet süresi şeklinde tespit edilebilecek bir süreyi tamamlayan kimselere ve bütün çalışanların kapsama alınması halinde, belirli bir prim ödeme süresini tamamlayan ve çalışma dönemi içinde kendi adına, yıllık ortalama olarak belirli gün sayısı kadar prim ödemiş olan kimselere yapılır (m.29/I).

Yaşlılık yardımının yapılması asgari bir prim ödeme veya çalışma süresinin tamamlanmış olması şartına bağlı olduğu takdirde 15 yıllık bir prim ödeme veya çalışma süresini tamamlamış olan kimselere ve bütün çalışanların kapsama alınması halinde belirli bir prim ödeme süresini tamamlayan ve çalışma dönemi içinde kendi adına her yıl ortalama olarak mevzuatta öngörülen yıllık ortalamanın yarısı kadar gün prim ödemiş olan kimselere de indirimli yardım yapılır (m.29/II).

10 yıllık prim ödeme veya çalışma süresinden fazla, fakat 30 yıllık prim ödeme veya çalışma süresinden az prim ödeme veya çalışma süresi olanlara da orantılı bir indirimle yardım yapılabilir (m.29/IV).

Yaşlılık yardımları yardım için öngörülen şartların devamı süresince yapılır (m.30).

9) Ölüm Yardımları

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, ölüm yardımları, aile reisinin ölümü ile dul kadının veya çocuklarının geçinme imkânlarının kaybolması halinde yapılır. Dul kadının yardıma hak kazanması, kendi geçimini sağlayamayacağının kabul edilmesi şartına bağlanabilir (m.60/I).

Yardıma hak kazanan kimsenin mevzuatta belirtilen ücretli işlerde çalışması halinde yardımın durdurulması öngörülebilir veya primli sosyal güvenlik sistemlerinde, hak sahibinin kazancının mevzuatta belirlenen bir haddi aşması halinde, primsiz sosyal güvenlik sistemlerinde ise hak sahibinin kazancının veya diğer geçim kaynaklarının yahut bunların toplamının belirli bir haddi aşması halinde yardımlardan indirim yapılabilir (m.60/II).

Ölüm yardımı dönemsel ödemeler şeklinde yapılır (m.62).

Ölüm yardımı, tam olarak,

a) Koruma kapsamındaki kişilere, ölen aile reislerinin 15 yıllık prim ödeme veya çalışma süresini yahut 10 yıllık ikamet süresini tamamlamış olduğunda,

b) Bütün çalışanların karılarıyla çocuklarının korunması halinde, üç yıllık prim ödeme süresi tamamlanmış ve mevzuatla belirlenmiş yıllık ortalama gün sayısı kadar prim ödenmiş olduğunda yapılır (m.63/I).

Ölüm yardımlarının yapılması asgari bir prim ödeme veya çalışma süresi şartının yerine getirilmesine bağlı olduğu takdirde,

a) 5 yıllık bir prim ödeme veya çalışma süresi tamamlanmış olduğunda,

b) Çalışanların tümünün karı ve çocuklarının korunması halinde, üç yıllık bir prim ödeme süresinin tamamlanmış ve çalışma döneminde her yıl için

ortalama olarak, kanunda öngörülen ortalamanın yarısı kadar gün için prim ödenmiş olduğunda indirimli yardım yapılır (m.63/II).

Prim ödeme veya çalışma süresi 5 yıldan fazla, fakat 15 seneden az olan hallerde orantılı bir indirim yapılabilir (m.63/IV).

Çocuksuz ve kendi geçimini sağlayamadığı kabul edilen bir dul kadının ölüm yardımına hak kazanabilmesi için, asgari bir evlilik süresinin geçmiş olması öngörülebilir (m.63/V).

Ölüm yardımları, yardımı gerektiren halin devamı süresince yapılır (m.64).

10) Dönemsel Ödemelerde Uygulanacak Normlar

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, yapılacak dönemsel ödemenin miktarı ile bu ödemenin yapılmasını gerektiren halin devamı süresince verilecek aile yardımlarının toplamı, kendisine veya hak sahibi kimselerine dönemsel ödeme yapılan sigortalının eski kazancı ile örnek sigortalı veya hak sahibi kimseler gibi, aynı aile mesuliyetini haiz, koruma kapsamındaki bir kimseye ödenen aile yardımı toplamının bu sözleşme ekindeki Dönemsel Yardımlar Cetvelinde gösterilen yüzdesinden az olamaz (m.65/I).

Sigortalının eski kazancı mevzuatta belirlenen usullere göre hesaplanır; koruma kapsamındaki kimselerin veya aile reislerinin kazançlarına göre sınıflandırma yapılmış olması halinde eski kazançlar, bu kimselerin evvelce dâhil bulundukları sınıfların esas kazançlarına göre hesaplanabilir (m.65/II).

Yardım tutarları veya yardımın hesabına esas tutulan kazançlar için mevzuatta azami sınır konabilir; ancak, azami sınır, sigortalının eski kazancının kalifiye bir erkek işçinin kazancına eşit veya bundan az olması halinde bu düzenlemede yüzde olarak belirtilen asgari miktar hükmüne aykırılık olmayacak şekilde tespit edilmelidir (m.65/III).

Sigortalının eski kazancı, kalifiye erkek işçinin ücreti, yardım tutarı ve aile yardımları aynı zaman esasına göre hesaplanır (m.65/IV).

Diğer sigortalı veya hak sahiplerine yapılacak yardımlar, örnek sigortalı veya hak sahibi kimselere ait yardıma nazaran makul bir nispet dâhilinde belirlenir (m.65/V).

Bu düzenlemenin uygulanmasında, kalifiye erkek işçi,

a) Elektrik makinelerinin dışındaki makine sanayiinde çalışan bir tesviyeci ya da tornacı veya

b) İlgili yardım koluna tabi olarak en çok sayıda erkek işçinin veya aile reisinin çalıştırıldığı ekonomik faaliyet alanı içinde yine koruma kapsamında

en çok sayıda kimsenin veya aile reisinin çalıştırıldığı iş kolları grubundan seçilen bir örnek kalifiye işçi veya

c) Mevzuata göre, yıllık veya daha kısa bir dönem için tespit edilen kazancı, kapsamdaki tüm kimselerin % 75 inin kazancından yüksek veya buna eşit olan kimse veya

ç) Kazancı, kapsamdaki tüm kimselerin ortalama kazancının %125 ine eşit olan bir kimsedir (m.65/V).

Yardım miktarlarının bölgeden bölgeye değişmesi halinde kalifiye erkek işçi her bölge için ayrı ayrı tespit edilebilir (m.65/VIII).

Kalifiye erkek işçinin ücreti, toplu sözleşmelerle veya uygulanması mümkün olan yerlerde mevzuatta veya örf ve adetlere göre belirlenen ve normal çalışma saati karşılığı olarak ödenen ücret esası üzerinden, varsa hayat pahalılığı zamları da nazara alınarak tespit edilir. Bölgeden bölgeye değişme ve kalifiye işçinin her bölge için ayrı ayrı belirlenmemesi halinde medyan ücret esas alınır (m.65/IX).

Yaşlılık, geçici işgöremezlik ödeneği dışında iş kazaları ve meslek hastalıkları, malullük veya aile reisinin ölümü sebebiyle yapılmakta olan dönemsel ödemeler, hayat pahalılığındaki esaslı değişiklikler yüzünden ücretlerin genel seviyesinde vukua gelen önemli değişmelere göre ayarlanır (m.65/X).

Dönemsel ödeme ile bu ödemenin yapılmasını gerektiren halin devamı süresince verilecek aile yardımlarının toplamı, alelade bir erkek işçinin kazancı ile örnek sigortalı veya hak sahibi kimseler gibi aynı aile mesuliyetini haiz koruma kapsamındaki bir kimseye ödenen aile yardımı toplamı Dönemsel Yardımlar Cetvelinde gösterilen yüzdeden az olamaz (m.66/I).

Genel olarak sigortalı veya hak sahibi kimselere yapılacak yardımlar, örnek sigortalı veya hak sahibi kimselere ait yardıma nazaran makul bir nispet dâhilinde tespit edilir (m.66/III).

Yetişkin erkek işçinin ücreti, genel olarak yardımlar ve aile yardımları, aynı zaman esasına göre hesaplanır (m.66/II).

Yetişkin erkek işçi, elektrik makineleri dışındaki makine sanayiinde çalışan bir örnek işçi veya ilgili yardım koluna tabi olarak en çok sayıda erkek işçinin veya aile reisinin çalıştırıldığı ekonomik faaliyet alanı içinde koruma altındaki en çok sayıda kimsenin veya aile reisinin çalıştırıldığı iş kolları grubundan seçilen örnek işçidir (m.66/IV, V).

Yardım miktarlarının bölgeden bölgeye değişmesi halinde, yetişkin erkek işçi, her bölge için ayrı ayrı tespit edilebilir (m.66/VI).

Yetişkin erkek işçinin ücreti, toplu sözleşmelerle veya uygulanması mümkün olan yerlerde mevzuatta veya örf ve adetlere göre tespit edilen ve normal

çalışma saati karşılığı olarak ödenen ücret esası üzerinden ve varsa, hayat pahalılığı zamları da nazara alınarak belirlenir. Bu şekilde belirlenen ücretlerin bölgeden bölgeye değişmesi ve yetişkin işçinin ücretinin her bölge için ayrı ayrı tespit edilmesi halinde medyan ücret esas alınır (m.66/VII).

Yaşlılık, geçici işgöremezlik ödeneği dışında iş kazası ve meslek hastalıkları, malullük veya aile reisinin ölümü sebebiyle yapılmakta olan dönemsel ödemeler, hayat pahalılığındaki esaslı değişiklikler yüzünden ücretlerin genel seviyesinde vukua gelen önemli değişmelere göre ayarlanır (m.66/VIII).

Dönemsel ödemelerde yardım tutarı, mevzuatta belirlenen bir bareme göre veya mevzuatta öngörülen esaslar dâhilinde yetkili kamu mercileri tarafından hazırlanan bir bareme göre tespit edilir (m.67/a).

Bu yardım miktarında, ancak, sigortalı veya hak sahibinin ailesinin diğer geçim kaynakları mevzuatta belirlenen veya mevzuatta öngörülen esaslar dâhilinde yetkili kamu mercileri tarafından tespit edilen miktarları aştığı ölçüde indirim yapılabilir (m.67/b).

Yardım ve diğer geçim kaynaklarının toplamından belirtilen indirimler yapıldıktan sonra kalan miktar, sigortalının veya hak sahibinin ailesinin sağlık ve diğer bakımlardan uygun şartlar içinde yaşamasına yetecek kadar olmalı ve bu sözleşme hükümlerine (m.66) göre hesaplanacak miktardan daha az olmamalıdır (m.67/c).

Anılan Sözleşmenin ekindeki Dönemsel Yardımlar Cetveli şöyledir:

Örnek Sigortalı Veya Hak Sahibi Kimselere Ait Dönemsel Yardımlar Cetveli

Yardım Gerektiren Hal	Örnek Sigortalı veya Hak Sahibi Kimseler	% Oranı
Hastalık	Evli ve iki çocuklu erkek	45
İşsizlik	Evli ve iki çocuklu erkek	45
Yaşlılık	Yaşlılık aylığı bağlanacak yaşta bir karısı olan erkek	--
İş kazaları ve meslek hastalıkları		
- Geçici iş göremezlik	Evli ve iki çocuklu erkek	50
- Malullük	Evli ve iki çocuklu erkek	50
- Ölüm	İki çocuklu dul kadın	40
Analık	Kadın	45
Malullük	Evli ve iki çocuklu erkek	40
Ölüm	İki çocuklu dul kadın	40

11) Ortak Hükümler

1952 Sosyal Güvenlik (Asgari Normlar) Sözleşmesine göre, sözleşme kapsamında koruma altında olan bir kimsenin hak kazandığı bir yardım, şu hallerde, mevzuatta belirlenen bir ölçüde durdurulabilir:

a) İlgili Üye Devletin ülkesi üzerinde bulunmadığı sürece,

b) İlgili şahsın geçim masraflarının kamu fonlarından veya bir sosyal güvenlik servisi veya kurumu tarafından karşılandığı sürece, şu kadarki yardım miktarı karşılanan masraflardan fazla ise aradaki fark sigortalının veya hak sahibinin geçindirmekle yükümlü olduğu kişilere verilir.

c) İlgilinin, aile yardımları dışında, diğer bir sosyal güvenlik kolundan nakdi yardım aldığı sürece ve aynı olay dolayısıyla üçüncü bir tarafın kendisine ödenek verdiği sürece,

ç) İlgilinin hile yoluyla bir yardım elde etmeye teşebbüs etmesi halinde,

d) Yardımı gerektiren halin ilgili tarafından işlenen bir suç neticesi olarak meydana gelmesi halinde,

e) Yardımı gerektiren halin, ilgilinin kasıtlı bir davranışı neticesi olarak meydana gelmesi halinde,

f) İlgilinin, kendisine sunulan sağlık hizmetlerinden faydalanmayı ihmal etmesi veya yardımı gerektiren halin mevcut olup olmadığının yahut sigortalının veya hak sahiplerinin durumlarının tesbiti için öngörülen usullere riayet etmemesi hallerinde,

g) İşsizlik yardımı yönünden, ilgilinin, hizmetine sunulan iş bulma servislerinden faydalanmakta kusur etmesi halinde,

ğ) İşsizlik yardımı yönünden, ilgilinin, bir mesleki ihtilaf neticesi olarak işin durması yüzünden işini kaybetmesi veya meşru bir mazeret olmaksızın işi terk etmesi halinde,

h) Ölüm yardımları yönünden, dul kadının başka bir erkekle karı-koca gibi yaşadığı sürece (m.69).